

سرشناسه	: هوکاده، پرئارد
هئوان و نام پدید آور	: تهران - البرز / پرئارد هوکاده، ترجمه‌ی سیروس سهامی
مشخصات نشر	: مشهد: محقق، تراثه، ۱۳۸۸
مشخصات ظاهری	: ۲۸۱ ص.
شابک	: ۹۷۸-۹۶۴-۸۶۷۲-۵۱-۹
وضعیت فهرست‌نویسی	: فیها
یادداشت	: کتاب حاضر مجموعه مقالات نویسنده در باره تهران و موقعیت شهرنشینی در ایران است.
موضوع	: شهرنشینی - ایران - تهران
موضوع	: تهران
شناسه افزوده	: سهامی، سیروس، ۱۳۱۴ - مترجم
رده بندی کنگره	: DSR ۲۰۷۹ / ۵۸۶
رده بندی دهیوی	: ۹۵۵ / ۱۲۲
شماره کتابشناسی ملی	: ۱۶۷۵۸۳۹

برنارد هورکاد

تهران - البرز

ترجمه‌ی :
دکتر سیروس سهامی

ترانه

محقق

تهران - البرز

یونارد هورکاد

ترجمه‌ی: دکتر سیروس سهامی

● انتشارات: محقق - ترانه ● طرح روی جلد: عنایتی زاده ● چاپ اول: ۱۳۸۸ ● شمارگان: ۲۰۰۰ جلد

● چاپ و صحافی: چاپخانه: هنر ● قیمت: ۵۰۰۰۰ ریال

شابک: ۹۶۴-۹۷۸-۸۶۷۲-۶۱=۹

فهرست مطالب

عنوان	صفحه
مقدمه	۶
شهرنشینی و بحران شهری در تهران، به عهد سلطنت محمد رضا پهلوی	۹
تهران ۱۳۵۷ - ۱۳۶۸: بحران در دولت، در پایتخت و در شهر	۳۱
گرایش شورایی، طبقات اجتماعی و فضای شهری.	
بی‌سرپناهان جنوب شهر تهران، ۱۳۵۷ - ۱۳۶۰	۵۵
قومیت، ملیت و شهری‌گری در ایران	۷۳
انسان عمودی: یک اسطوره، یک شهر، یک جدایی	۱۰۱
تهران عصر پهلوی: عظمت، احتضار، انقلاب	۱۱۵
بوم انقلابی در تهران، ۱۳۵۶ - ۱۳۶۰	۱۳۱
پیدایش حومه‌ها در تهران	۱۵۹
کوچ نشینان لار، رویاروی مسائل ناشی از توسعه‌ی شهر تهران	۱۷۹
مهاجرتهای کار و گذران اوقات فراغت در البرز تهران	۲۰۱
فرایند کاهش اعتبار زندگی روستایی در البرز تهران	۲۱۹
تهران: تحول جدید یک مادرشهر	۲۴۹

مقدمه

مجموعه مقالات گرد آمده در این کتاب، حاصل مطالعاتی جغرافیایی در باره‌ی تهران و واقعیت شهرنشینی در ایران است. پژوهش‌های برنارد هورکاد در باره‌ی جغرافیای ایران اساساً به چگونگی بروز جهش در جغرافیای کشور ما مربوط می‌شود؛ چگونه کشور پنجاه هزار روستا، به ایران شهرها و به‌ویژه ایران تهران تبدیل شده است. بنابراین، این بررسی‌ها در عین حال به شهر تهران و همچنین به نقش پایتخت در ناحیه‌ی خود و به‌ویژه در البرز مرکزی - البرز تهران - و به واقعیت شهری از دیدگاه جمعیتی و سیاسی نظر دارد. زیرا انقلاب ایران با بروز این جهش عمیق در فضا و در جامعه‌ی ایرانی مقارن بوده است. این مقالات طی مدت زمانی دراز، یعنی حدود بیست سال نگاشته شده است. از این رو پاره‌ای از آنها بر یک وضعیت جغرافیایی گاه قدیم و گاه تحول یافته گواهی می‌دهد، در حالی که پاره‌ای دیگر تلاشی است از سوی یک جغرافیدان تا راهی برای درک مسائل کنونی ایران بگشاید. از سویی این سلسله مطالعات در قلمرو جغرافیای اجتماعی، سیاسی و فرهنگی برای عرضه به خوانندگان فرانسوی زبان به رشته تحریر درآمده، بنابراین در ترجمه آن لازم بوده است تا از ذکر جزئیات و یا توضیحات زاید برای خواننده‌ی فارسی زبان پرهیز شود.

مطالعات برنارد هورکاد - که خود از اهالی کوهستان است - از آغاز، یعنی از سال ۱۳۴۶، به نحوی با تأثیرات شهرنشینی در جامعه‌های کوهستانی پیوند یافته است و نخستین

آن به دره‌ی اوسوا^۱، در پیرنه‌ی غربی مربوط می‌شود. دست تصادف در ۱۳۴۹ برنارد هورکاد را راهی ایران می‌کند و این مجال را برای او فراهم می‌آورد تا بر اساس روش مطالعه‌ای که از پیش با آن آشنایی داشته، به بررسی مسائل دره‌ی جاجرود و سپس مجموع البرز مرکزی بپردازد و نقش جغرافیایی تهران را در تحول این نواحی کوهستانی نشان دهد. مطالعات انجام یافته به وجود شباهت‌هایی بسیار میان سلسله‌های البرز و پیرنه دلالت دارد: از آن جمله است وجود بخش‌های بسیار جدید اقتصادی (نظیر گردشگری) از یک سو و یک اقتصاد روستایی دیرسال و ریشه‌دار (نظیر زندگی شبانی) از سوی دیگر، در یک فضای جغرافیایی واحد. همچنین است نقش نوین فضای کوهستانی به عنوان «باغستان» برای شهرنشینان که به صورت فضایی برای فعالیت‌های ورزشی، گردشگری و سرگرمی و استراحت و همچنین به عنوان قرقگاه برای حفظ طبیعت مورد استفاده قرار می‌گیرد. باری هر دو مورد یادشده بر این واقعیت آشکار دلالت دارد که کوه نه تنها مایه‌ی جدایی میان اقوام نیست، بلکه به عکس، پیوند همبستگی میان آنها را به نوعی تحکیم می‌بخشد. زیرا ساکنان دو دامنه‌ی البرز مرکزی به لحاظ قومی - فرهنگی با جمعیت‌های ساکن در کرانه‌های دریای مازندران نزدیکی دارند، درست بدان سان که در کوه‌های پیرنه، اقوام باسک و کاتالان در دو سوی دامنه‌ی این سلسله روزگار می‌گذرانند.

مورد خاص البرز مرکزی در نهایت امر برنارد هورکاد را به مطالعه‌ی نقش موتور تحرک بخش جغرافیای ایران، یعنی به نقش تهران، هدایت می‌کند و به همان گونه که مطالعه‌ی نظام‌های جغرافیایی سنتی البرز، نزدیکی میان ویژگی‌های دایمی و زیرساخت‌های جغرافیایی ایران را میسر کرده است، بررسی مسائل تهران نیز امکان می‌دهد تا چگونگی تحول جامعه‌ی ایرانی بازنموده شود، تحولی که نه تنها جنبه‌های جمعیتی و اقتصادی را در بر می‌گیرد، بلکه شامل مسائل سیاسی نیز می‌شود. باری برنارد هورکاد برای درک مسائل ایران از این بخت بلند برخوردار بوده، که پنج سال از نخستین سال‌های انقلاب اسلامی به اتفاق خانواده‌ی خود در ایران حضور داشته است.

ناگفته پیداست که طی این مدت توجه‌ی مؤلف به سوی واقعیت‌های جدید سیاسی و مذهبی در ایران جلب می‌شود. گرچه پرداختن به مسائلی این چنین، از حوزه صلاحیت

مستقیم او بیرون است، با این همه او به عنوان یک جغرافیدان در این مدت ناظر این واقعیت بوده است که چگونه ایران روستاها به ایران شهرها تبدیل می شود. او در مطالعات خود بارها بر این نکته تأکید دارد که انقلاب اسلامی را می توان انقلاب جمعیت جدید ساکن شهرها دانست. برنارد هورکاد به ویژه بر اهمیت این واقعه تأکید دارد که وقوع انقلاب دقیقاً با زمانی مقارن بوده است که در تاریخ ایران جمعیت شهرنشین و شمار افرادی که خواندن و نوشتن می دانند برای نخستین بار از رقم نمادین ۵۰٪ فراتر می رود. به عقیده ی او جغرافیای ایران از این پس با شرایط و مقتضیاتی کاملاً جدید مواجه خواهد بود.

ایران از بسیاری جهات سرزمینی ناشناخته به شمار می آید و از آنجا که در آن گونه گونی بسیار است، به لحاظ مطالعات جغرافیایی قلمروی کاملاً شوق انگیز می نماید: در این کشور بی هیچ واسطه از گستره ی بیابان های بی آب و علف به جنگل های مرطوب، از تکنولوژی بسیار پیشرفته، به قلمرو کم رشدی و از عرصه ی فردیت های نیرومند قومی به وحدت و یگانگی با نظام جهانی می رسیم... چنین وضعیت پرتنوعی برنارد هورکاد را بر آن داشته است تا ارزش های کلی فرایندهای جغرافیایی و تاریخی ایران را مورد کندوکاو قرار دهد. پافشاری بر این داده های جمعیتی، برجسته تر کردن نقش پدیده های فرهنگی و اجتماعی در تحول جغرافیایی ایران و تأکیدی بر این واقعیت است که اگر جغرافیای یک کشور بر اثر رویدادهای سیاسی به شتاب دستخوش تحول شود - که جنگ و ویرانی خرمشهر مثال هایی تأسف بار از آن است - در عوض تغییرات بنیادی در فواصل زمانی طولانی تر پدید می آیند. سیاست شناس و اقتصاددان را غالباً رویدادهای تاریخی به تعجیل و ا می دارد، جغرافیدان نیز به نوبه ی خود با روزمرگی ها و تحول پرشتاب جهان روبه روست، با این همه به نظر می رسد که او از دیگران در این زمینه ملاحظه کارتر باشد. زیرا بر این حقیقت روشن آگاهی دارد که تلاش های انسانی در چهارچوب مکان هایی مشخص انجام می پذیرد و استقرار در مکان، با وزن تاریخی و فرهنگی که به دنبال دارد، آرامتر و با نظم و انتظامی بیشتر تحول پذیرد. جغرافیا بدین سان می تواند در درک تحولات بزرگ جهان معاصر و ناحیه ها و جامعه ها حضوری مؤثر داشته باشد.